

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

Kinga Machowicz

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0002-6519-7903

machowicz@kul.pl

Wpływ jakości informacji na korzystanie z wolności wypowiedzi

ABSTRAKT

Zarówno wolność wypowiedzi, jak i jakość informacji są istotnymi społecznie zagadnieniami. W dotychczasowych badaniach są one jednak traktowane osobno. Przedmiotem teoretycznych badań, których wyniki zawarto w artykule, jest związek tych zagadnień. Celem artykułu jest określenie wpływu jakości informacji na sposób korzystania z wolności wypowiedzi. Jego osiągnięciu służy zweryfikowanie następujących hipotez: 1) właściwa jakość informacji sprzyja zachowaniom mieszczącym się w ramach wolności wypowiedzi; 2) niewłaściwa jakość informacji nie musi mieć charakteru zamierzonego; 3) zamierzona niewłaściwa jakość informacji może prowadzić do sytuacji, które nie mieszczą się w ramach wolności wypowiedzi; 4) efektywne przeciwdziałanie wykorzystywaniu informacji o zamierzonej niewłaściwej jakości jest możliwe. Artykuł ma charakter naukowo-badawczy. Podjęta problematyka ma zasięg międzynarodowy.

Słowa kluczowe: wolność wypowiedzi; prawo do informacji; jakość informacji

WPROWADZENIE

Już ponad dekadę temu A. Młynarska-Sobaczewska stwierdziła: „Mało jest zagadnień równie popularnych w literaturze prawniczej jak kwestie wolności wypowiedzi, wolności prasy i wolności informacji. Nie oznacza to jednak, że są to pojęcia o raz na zawsze przyjętych znaczeniach i granicach, nie są nawet jednoznaczne czy łatwo definiowalne. Wolności te postrzegane są zawsze w pewnym kontekście doktrynalnym i ustrojowym, dlatego tym trudniej dokończyć syntezę znaczeń i zakresów”¹. Upływ czasu nie wpłynął na prawdziwość tego stwierdzenia; co więcej, dotyczy ono również dyscyplin innych niż nauki prawne. Badania, których wyniki przedstawiono w niniejszym artykule, zostały przeprowadzone na gruncie nauk o polityce i administracji. Mało jest przy tym elementów, które nie budzą jakichkolwiek wątpliwości. Należy do nich ustalenie, że wolność wypowiedzi nie jest wolnością absolutną i w ściśle określonych okolicznościach może być limitowana, przy czym w literaturze nierzadko słowa „ograniczenia” używa się zamiennie ze słowem „granice”. Tymczasem „rozdzielenie między »ograniczeniami« a »granicami« wydaje się błahe, jego użyteczność nie kończy się jednak na walorach stylistycznych. Niewątpliwie opis zyskuje na precyzji, nawet intuicyjnie wydaje się oczywiste, że granice zjawiska (fenomenu, pojęcia, konstrukcji) wypływają z samej jego istoty (to one czynią obiekt takim, jakim on jest), podczas gdy ograniczenia płyną z zewnątrz i deformują lub unicestwiają dane już kształty”². Radykalne różnicowanie treści obu pojęć nie jest

¹ A. Młynarska-Sobaczewska, *Wolność informacji we współczesnej prasie – zakres i zagrożenia*, [w:] *Czy istnieje IV władza? Wolność prasy w teorii i praktyce*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010, s. 151.

² W. Brzozowski, *O pojęciu granic wolności sumienia i wyznania*, „Studia Prawnicze” 2007, nr 1, s. 70.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

powszechnie³. Elementy składowe analizowanej wolności są przedmiotem obszernych dociekań kilku dyscyplin nauk społecznych. Dla nauk prawnych i nauk o polityce kluczowe znaczenie ma definiowanie tych elementów, określenie sposobów rozwiązywania konfliktów między swobodą wypowiedzi a innymi prawami człowieka, faktyczne okoliczności realizowania wolności i konsekwencje jej naruszenia. Dlatego celem artykułu jest określenie wpływu jakości informacji na sposób korzystania z wolności wypowiedzi. Cel ten może być zrealizowany przez zweryfikowanie następujących hipotez:

1. Właściwa jakość informacji sprzyja zachowaniom mieszczącym się w ramach wolności wypowiedzi.
2. Niewłaściwa jakość informacji nie musi mieć charakteru zamierzonego.
3. Zamierzona niewłaściwa jakość informacji może prowadzić do sytuacji, które nie mieszczą się w ramach wolności wypowiedzi.
4. Efektywne przeciwdziałanie wykorzystywaniu informacji o zamierzonej niewłaściwej jakości jest możliwe.

Wyzwania w zakresie naukowego, a nie wyłącznie słownikowego, zdefiniowania informacji podejmują L. Floridi i R.W. Griffin. Badaniem klasyfikacji cech i funkcji informacji w kontekście ich jakości zajmują się m.in. H. Batorowska i W. Babik. Etapami rozwoju społeczeństwa informacyjnego i jego zagrożeniami interesowali się przede wszystkim (ale nie tylko) D. Bell, A. Toffler, M. Castells, P.F. Drucker, M. McLuhan, J. Rifkin, U. Beck, T. Goban-Klas czy L. Porębski. Z kolei nowymi formami dezinformacji propagandy zajmują się S.C. Wooley i P.N. Howard. W Polsce problematyka wolności wypowiedzi jest przedmiotem zainteresowań wielu naukowców, w tym R. Wieruszewskiego, M. Płatek, A. Bodnara, M. Wyrzykowskiego czy A. Gliszczyńskiej-Grabias. Natomiast walka i wojna informacyjna leżą w obszarze naukowych zainteresowań m.in. O. Wasiuty i S. Wasiuty.

Badania, których wyniki przedstawiono w niniejszym artykule, zostały przeprowadzone przy wykorzystaniu metody *desk research*⁴. Wybór został podyktowany teoretycznym charakterem badań. Metodę tę wybrano ze względu na jej hybrydowość umożliwiającą połączenie zalet analizy literatury, analizy porównawczej i egzegezy aktów prawnych. Metodę analizy jako metodę jakościową przede wszystkim wykorzystano w zakresie badania literatury wyznaczającej zakresy znaczeniowe poszczególnych pojęć. Metoda porównawcza pozwoliła zbadać tożsamość zakresów znaczeniowych pojęć definiowanych przez przedstawicieli nauki oraz w orzecznictwie sądowym.

ZRÓŻNICOWANIE PRZEJAWÓW WOLNOŚCI WYPOWIEDZI

Wolność będąca przedmiotem rozważań w niniejszym artykule jest wyrażana przez kilka pojęć. Różnice zakresów znaczeniowych wydają się wynikać z etapów rozwoju cywilizacyjnego. W Pierwszej Poprawce do Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki posłużono

³ Zob. np. J. Podkowiak, *Bezpośrednie konstytucyjne granice wolności człowieka*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 8, s. 42–61.

⁴ Z. Bednarowska, *Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i badań społecznych*, „Marketing i Rynek” 2015, nr 7, s. 18–19.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

się pojęciami wolności słowa i wolności prasy. Europejska Konwencja Praw Człowieka⁵ posługuje się pojęciem wolności wypowiedzi. Art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁶ każdemu człowiekowi gwarantuje prawo do posiadania bez przeszkód własnych poglądów. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru. Realizacja tych praw pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu: a) poszanowania praw i dobrego imienia innych; b) ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej.

Natomiast w Karcie Praw Podstawowych⁷ występuje pojęcie wolności wypowiedzi i informacji. W świetle wyznaczonego celu publikacji i ze względu na koniunkcję dwu elementów składających się na gwarantowane prawo człowieka nie wydaje się istotne rozstrzygnięcie, które z rozwiązań i czy w ogóle (wolność wypowiedzi zawierająca prawo do informacji/wolność wypowiedzi i [wolność] informacji) w jakimś sensie jest bardziej uzasadnione lub lepsze.

Wolność wypowiedzi nie jest wolnością absolutną⁸. Istnieje pałaca potrzeba społeczna ograniczenia wypowiedzi, a ograniczenia muszą być proporcjonalne⁹. Wszelkie ograniczenia muszą być przekonująco uzasadnione i wąsko interpretowane¹⁰. Ograniczenia wolności wypowiedzi muszą uwzględniać nie tylko potencjalne relacje z innymi prawami człowieka (w tym zwłaszcza konflikt), lecz także to, czy ewentualne nadużycie przedmiotowej wolności słowa dotyczy sfery publicznej czy też odnosi się do sfery prywatnej. Do najczęściej rozpatrywanych kontekstów wolności wypowiedzi należy prowadzenie debaty publicznej będącej jednym z filarów demokratycznego społeczeństwa. Immanentnym elementem debaty publicznej jest krytyka otoczenia. „Ścisłe znaczenie pojęcia »krytyka« to analiza i ocena. Może ona przybierać formę pochwały, aprobaty, krytyki *sensu stricto* oraz dezaprobaty. Pochwała oznacza, że oceniający określony stan rzeczy uważa za optymalny, zbliżony do ideału. Aprobata uznaje pewną rzeczywistość lub działanie za właściwe i celowe, ale na tyle dalekie od ideału, że niegodne jeszcze pochwały. W ścisłym tego słowa znaczeniu krytyką jest analityczny sąd o rzeczywistości, z wyrażeniem wątpliwości co do potrzeby podjęcia określonych działań lub co do zasadności zaistnienia określonego stanu rzeczy, względnie wspierający lub negujący tego rodzaju potrzeby i zasadność. Krytyka może w końcu przybierać formę dezaprobaty, do której dochodzi wówczas, gdy przeprowadzający krytykę nie dostrzega żadnych pozytywnych stron

⁵ Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284, ze zm.).

⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167).

⁷ Karta Praw Podstawowych, tekst skonsolidowany (Dz.Urz. UE C 202/389, 7.06.2016).

⁸ Zob. P. *Forms of Hate Speech and the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD)*, „Religion and Human Rights” 2010, vol. 5(2), s. 111.

⁹ Zob. np. wyrok ETPCz z dnia 6 kwietnia 2006 r. w sprawie *Malisiewicz-Gąsior przeciwko Polsce*, skarga nr 43797/98, ust. 56.

¹⁰ Wyrok ETPCz z dnia 26 listopada 1991 r. w sprawie *Observer and Guardian przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 13585/88, ust. 59.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

zaistniałego stanu rzeczy. Świadomie prowadzona krytyka traktowana jest jako odrębne zadanie o charakterze politycznym, gospodarczym, naukowym, kulturalnym, artystycznym”¹¹.

Osoba publiczna musi się liczyć z ostrzejszą krytyką swej działalności zarówno w życiu politycznym, jak i w życiu prywatnym¹². Osoby publiczne są narażone na konieczność znoszenia ostrzejszej krytyki ich zachowania, jeżeli jest ona podejmowana w interesie społecznym oraz muszą znosić silniejszą ingerencję w ich życie prywatne, jeżeli wiąże się ona z pełnioną przez nich funkcją. Nie oznacza to, że można bezkarnie naruszać ich dobre imię, np. poprzez podawanie do publicznej wiadomości nieprawdziwych informacji, które mogą podważyć zaufanie do nich¹³. Nie sposób uznać, aby wymagana była zgoda polityka na opublikowanie informacji o jego zachowaniu, które jest istotne z punktu widzenia cech wymaganych od osoby publicznej¹⁴. Osoby piastujące publiczne urzędy i/lub starające się o reelekcję oraz osoby dopiero pretendujące do tych urzędów w okresie przedwyborczym wypowiedzi dezaprobuujące odczuwają szczególnie mocno. Dezaprobatą budzi opór i zdecydowaną reakcją zmierzającą do ochrony własnych interesów zwłaszcza wtedy, gdy jest umieszczana w środkach masowego przekazu lub ulotkach czy też broszurach¹⁵.

Skrajna i nieoparta na realnych podstawach dezaprobatą wynikająca z bądź zmierzająca do dezinformacji może prowadzić do aktów przemocy słownej w postaci mowy nienawiści. Z jednej strony, w kontekście tolerowania działań dezinformacyjnych, wskazuje się, że media społecznościowe, przechodząc pewną metamorfozę za sprawą zewnętrznych aktorów, stały się ich narzędziem do atakowania demokratycznych instytucji¹⁶. Z drugiej strony podkreślana jest konieczność zachowania umiaru w przeciwdziałaniu mowie nienawiści: „Podejmowanie działań przeciwko mowie nienawiści jest niekiedy uważane za nieuzasadnione ograniczenie wolności słowa. Rozważając kwestie granic wolności słowa, należy wziąć pod uwagę stopień szkodliwości danej wypowiedzi. Nie ma jasnych kryteriów pozwalających określić stopień tej szkodliwości. Dlatego też reakcja na mowę nienawiści nie powinna zbyt ograniczać wolności słowa, ale musi być adekwatna do szkód, jakie ona wyrządza lub może wyrządzić”¹⁷. Nie można przy tym mówić o istnieniu wspólnie wypracowanego modelu przestępstwa nienawiści w kodeksie karnym, ponieważ odczucie osób pokrzywdzonych lub innych osób, oceniających zdarzenie jako motywowane uprzedzeniami lub nienawiścią, nie jest brane pod uwagę. Zakaz czy zaostrenie zakazu mowy nienawiści może bowiem prowadzić do powstrzymania dozwolonej krytyki, a tym samym do cenzury lub samocenzury, a nawet do ograniczenia swobody badań naukowych czy twórczości artystycznej. Można też dowodzić, że regulacja mowy

¹¹ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 25 stycznia 2001 r., I ACa 4/01, OSA 2001, nr 9, poz. 51.

¹² Zob. wyrok SA w Warszawie z dnia 7 października 2004 r., I ACa 8/04, LEX nr 558380.

¹³ Zob. wyrok SN z dnia 8 lutego 2008 r., I CSK 345/07, LEX nr 448024.

¹⁴ Zob. wyrok SN z dnia 30 października 2003 r., IV CK 149/02, LEX nr 209289.

¹⁵ Zob. K. Machowicz, *Wolność wypowiedzi w Polsce wobec ochrony prawa do prywatności*, Warszawa 2018, s. 172.

¹⁶ Zob. J.A. Tucker, Y. Theocharis, M.E. Roberts, P. Barberá, *From Liberation to Turmoil: Social Media and Democracy*, „Journal of Democracy” 2017, vol. 28(4), s. 46.

¹⁷ D. Habrat, *Protection of Human Dignity as a Basis for Penalization of Hate Speech against People with Disabilities in Polish Criminal Law*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(4), s. 265.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

nienawiści prowadzi do powszechnego uznania pewnych tematów za tabu lub przemilczania ich w imię poprawności politycznej¹⁸.

Mowa nienawiści może być postrzegana jako rodzaj fałszowania postrzegania rzeczywistości. Nie zawsze jednak zafałszowanie rzeczywistości, nawet jeśli jest zamierzone, staje się początkiem mowy nienawiści. W orzecznictwie sądowym podkreśla się, że wolność prasy nie oznacza prawa dla rozpowszechniania informacji nieprawdziwych czy interpretacji zniekształcających rzeczywistość w sposób pozbawiony jakiegokolwiek faktycznego uzasadnienia lub prezentowania materiału prasowego w sposób niepozwalający czytelnikowi odróżnić wypowiedzi dotyczącej faktów od oceny sformułowanej przez autora lub przytaczania swoich poglądów jako niepodważalnych faktów. Wolność prasy i swoboda wypowiedzi nie usprawiedliwiają zatem naruszania dóbr osobistych przez przekazywanie informacji niezgodnych z rzeczywistością¹⁹. Wolność prasy i innych środków społecznego przekazu nie jest wartością daną dziennikarzom czy mediom, ale ma służyć społeczeństwu, zapewniając mu wszechstronną informację i kształtując poglądy przez wyrażanie ocen na temat wydarzeń mających ogólne znaczenie. Nie sposób zatem przyjąć jakoby społeczeństwo miało odnieść korzyść z wolności słowa rozumianej jako aprobata dla rozpowszechniania informacji nieprawdziwych czy interpretacji zniekształcających rzeczywistość, w sposób pozbawiony jakiegokolwiek faktycznego uzasadnienia lub prezentowania materiału prasowego w sposób niepozwalający czytelnikowi odróżnić wypowiedzi dotyczącej faktów od oceny sformułowanej przez autora lub przytaczania swoich poglądów jako niepodważalnych faktów. Tego rodzaju postępowanie jest sprzeczne z misją prasy w społeczeństwie demokratycznym, nie stanowi realizacji prawa do informacji, a w konsekwencji – interesu publicznego. Społeczeństwo nie odnosi bowiem żadnej korzyści z wprowadzania go w błąd, dezinformacji i instrumentalnego traktowania. W kategoriach nieporozumienia należy więc traktować odwoływanie się do wolności prasy przez podmioty niedostrzegające, iż pozostaje ona w ścisłej korelacji z odpowiedzialnością, rozpowszechniające fałszywe informacje lub swoją opinię w formie wypowiedzi co do faktów, które zawsze mają większą siłę przekonywania niż oceny, które mogą być podane w wątpliwość. Takie rozumienie wolności prasy wyrażałoby aprobatę dla stałego obniżenia kulturowych standardów debaty publicznej oraz do redukcji poziomu przyzwoitości, wrażliwości i odpowiedzialności²⁰. Przegląd zagadnień w perspektywie nauk o polityce i nauk prawnych można więc podsumować, stwierdzając, że definiowanie ogólnego pojęcia informacji nie ma pierwszoplanowego znaczenia, istotny jest walor prawdziwości powiązanej z obiektywizmem, a przynajmniej z wiarygodnością informacji. Te atrybuty informacji są analizowane zwłaszcza w kluczowym dla wolności wypowiedzi aspekcie – wolności prasy: „(...) dziennikarz nie powinien opierać się na źródle, którego obiektywizm lub wiarygodność budzi wątpliwość”²¹.

¹⁸ Zob. M. Płatek, *Mowa nienawiści – przesłanki depenalizacji*, [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias, Warszawa 2010, s. 84–95.

¹⁹ Zob. wyrok SA w Warszawie z dnia 28 czerwca 2017 r., I ACa 639/16, LEX nr 2402435.

²⁰ Zob. wyrok SN z dnia 29 listopada 2016 r., I CSK 715/15, LEX nr 2186564.

²¹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 1 marca 2017 r., VI ACa 1538/15, LEX nr 2402438.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

PRAKTYCZNE ASPEKTY JAKOŚCI INFORMACJI

Badania obejmujące różne aspekty funkcjonowania społeczeństwa wskazują generalną tendencję wzrostu rangi oraz ilości informacji, a także wzrostu znaczenia technologii informacyjno-komunikacyjnych. Wskazują również na różne etapy i związane z jakością informacji zagrożenia rozwoju społeczeństw. Stąd pojawienie się w literaturze pojęć takich jak: społeczeństwo postindustrialne²², społeczeństwo trzeciej fali²³, społeczeństwo globalnej wioski²⁴, społeczeństwo postrynkowe²⁵, społeczeństwo postkapitalistyczne²⁶, społeczeństwo sieciowe²⁷ czy społeczeństwo informacyjne. Podkreśla się, że problematyka ta jest bardzo złożona i ma charakter interdyscyplinarny. Jest ona obiektem zainteresowania informatyki (a szczególnie informatyki gospodarczej), nauk inżynierskich, nauk ekonomicznych, socjologii, nauk politycznych i prawa. Wszystkie te dziedziny wiedzy mogą okazać się przydatne w procesie analizowania zagadnień społeczeństwa informacyjnego. Wykorzystywane w nich narzędzia i metody badawcze mogą przyczynić się do pełniejszej analizy omawianych zagadnień, a w przyszłości być może do stworzenia kompleksowej teorii społeczeństwa informacyjnego²⁸.

W badaniach tych kluczowym pojęciem jest informacja. L. Floridi uważa informację za wciąż złudne pojęcie. Jego zdaniem jest to „skandaliczne nie samo przez się, ale dlatego, że tak wiele fundamentalnej pracy teoretycznej opiera się na wyraźnej analizie i wyjaśnieniu informacji oraz jej pojęć pokrewnych”²⁹. R. W. Griffin podsumowuje zaś, że informacja „to dane przedstawione w sposób mający jakieś znaczenie”³⁰. Pojęcie informacji bardzo często jest definiowane poprzez określenie jej atrybutów (cech). Katalog ten obejmuje: obiektywność, komunikatywność, kompatybilność, kompletność, dostępność, znaczenie, aktualność, prawdziwość, ciągłość, dokładność, szczegółowość, przetwarzalność, niski koszt pozyskania, wiarygodność, przydatność, terminowość, jednoznaczność, niepowtarzalność³¹, przy czym W. Babik wiarygodność informacji traktuje jak konsekwencję wiarygodności źródła informacji³². Z kolei zdaniem K. Lidermana informacja zawiera elementy dające pewność rzetelności niesionego przez nią przekazu³³.

²² D. Bell, *The Coming of the Post-Industrial Society*, New York 1976.

²³ A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1997.

²⁴ M. McLuhan, *Nowa era komunikacji*, Warszawa 1999.

²⁵ J. Rifkin, *Koniec pracy. Schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postrynkowej*, Wrocław 2001.

²⁶ P.F. Drucker, *Spółczesność postkapitalistyczna*, Warszawa 2002.

²⁷ M. Castells, *Galaktyka internetu. Refleksje nad internetem, biznesem i społeczeństwem*, Poznań 2003; idem, *Koniec tysiąclecia*, Warszawa 2009; idem, *Spółczesność sieci*, Warszawa 2011; idem, *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze Internetu*, Warszawa 2013.

²⁸ Zob. M. Goliński, *Spółczesność informacyjna: problemy definicyjne i problemy pomiaru*, „Dydaktyka Informatyki” 2004, nr 1, s. 45.

²⁹ L. Floridi, *Open Problems in the Philosophy of Information*, „Metaphilosophy” 2004, vol. 35(4), s. 560, za: M.J. Schroeder, *Spór o pojęcie informacji*, „Studia Metodologiczne” 2015, nr 34, s. 19.

³⁰ R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2000, s. 676.

³¹ Zob. M. Deja, A. Rożej, J. Stochaj, J. Stolarski, *Organizowanie i monitorowanie przepływu informacji w jednostkach administracyjnych*, Warszawa 2015, s. 8.

³² Zob. W. Babik, *Środowisko informacyjne człowieka*, [w:] *Nauka o informacji*, red. W. Babik, Warszawa 2016, s. 66–67.

³³ Zob. K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne*, Warszawa 2012, s. 18.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

W świetle powyższych ustaleń zaprzeczeniem jakości jest dezinformacja i używany do dezinformowania *fake news*. A. Demczuk określa dezinformację jako „wszelką informację fałszywą, kłamliwą, która wprowadza w błąd odbiorcę, również informację nieprawdziwą w celu osiągnięcia takiego efektu, w taki sposób, aby odbiorcy dać wiedzę bezużyteczną, szkodliwą, aby następnie odbiorca mógł podjąć na jej podstawie błędną decyzję. Musi ona spełniać kryterium zarówno fałszu, jak i szkody, jaką intencjonalnie wyrządza się odbiorcy”³⁴. *Fake news* jest syntetycznie definiowany przez M. Barańską w następujący sposób: „(...) informacje zawierające treści wprowadzające odbiorcę w błąd, w celu wytworzenia przekonania o jego rzeczywistości i wywołania zmiany zachowań, postaw i poglądów, zgodnie z intencją nadawcy wiadomości, rozpowszechniane za pomocą dostępnych kanałów komunikacyjnych”³⁵. Obecnie za szczególne wyzwanie uważa się agresywną politykę Federacji Rosyjskiej. Niebezpieczna jest także aktywność tego państwa z wykorzystaniem środków pozamilitarnych (w szczególności ataków cybernetycznych i dezinformacji), ukierunkowanych na destabilizację struktur państwowych i społeczeństw zachodnich, a także na wywoływanie podziałów wśród członków organizacji państw zachodnioeuropejskich³⁶. Zidentyfikowanie szczególnie intensywnego źródła dezinformacji może doprowadzić do powstania zinstytucjonalizowanej formy przeciwdziałania – jak East Stratcom, czyli powstała we wrześniu 2015 r. w ramach unijnej dyplomacji grupa zadaniowa ds. komunikacji strategicznej na Wschodzie i odpowiedzialna za identyfikowanie rosyjskich nieprawdziwych informacji w państwach Unii Europejskiej i Partnerstwa Wschodniego.

Dezinformacji może też służyć propaganda. Według B. Dobek-Ostrowskiej, J. Frasa i B. Ociepki propaganda jest techniką wpływania na zachowania obywateli, kierowania opinią publiczną i manipulowania. Opiera się na najnowszych osiągnięciach naukowych i wynikach badań empirycznych w zakresie psychologii społecznej, socjologii, politologii i teorii komunikowania oraz na innych naukach społecznych³⁷. Na szczególne zagrożenie ze strony współczesnej propagandy komputacyjnej wskazują S.C. Wooley i P.N. Howard. Zagrożenia te wynikają ze wsparcia manipulacji technikami obliczeniowymi – automatyką informatyczną. Obejmuje ona wszelkie oprogramowanie komputerowe, które jest interaktywne i zorientowane ideologicznie, tj. prezentujące określoną ideę, koncepcję, wybraną perspektywę w debacie publicznej na wybrane sprawy polityczne, społeczne, ekonomiczne. Oprogramowanie tworzą automatyczne boty wykorzystujące fałszywe konta oraz sieci fałszywych wiadomości³⁸. Dlatego stwierdzenie, że propaganda wciąż jest politycznie kontrowersyjna, szczególnie w swej ukrytej formie³⁹, zachowuje swoją aktualność. Może być wykorzystywana nie tylko do tworzenia własnego politycznego wizerunku, lecz także do zwalczania politycznych konkurentów.

³⁴ A. Demczuk, *SARS-CoV-2 i COVID-19. Plotki, dezinformacje i narracje spiskowe w polskim dyskursie publicznym*, Lublin 2021, s. 17.

³⁵ M. Barańska, *The Subjective Dimension of Fake News*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(5), s. 58.

³⁶ W. Fehler, A. Araucz-Boruc, A. Dana, A. Lasota-Kapczuk, *Systemy sztucznej inteligencji jako wyzwanie dla sfery bezpieczeństwa i obronności RP*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2021, nr 2(70), s. 278.

³⁷ Zob. B. Dobek-Ostrowska, J. Frasa, B. Ociepka, *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław 1999, s. 32.

³⁸ Zob. S.C. Wooley, P.N. Howard, *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, Political Manipulation on Social Media*, New York 2019, s. 4.

³⁹ Zob. J. Hartley, *Communication, Cultural and Media Studies: The Key Concepts*, London–New York 2007, s. 188.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

Dezinformacja rozumiana jako zamierzone posługiwanie się niskiej jakości informacją, specjalnie w tym celu przygotowaną, może być narzędziem wykorzystywanym w walce informacyjnej. J. Kossecki definiuje walkę informacyjną jako szczególny przypadek procesu sterowania społecznego, którego celem jest niszczenie przeciwnika za pomocą informacji. Narzędziem tej walki jest informacja niszcząca, która:

- osłabia struktury funkcjonalne przeciwnika (przede wszystkim poprzez utrudnianie przekazu informacji między decydentami a wykonawcami),
- daje asumpt do nietrafnych decyzji i wywołuje w ten sposób błędne działania przeciwnika (odbywa się to na drodze wprowadzania do systemu przeciwnika błędnych algorytmów decyzyjnych i realizacyjnych, które nie tylko go osłabiają, ale mogą również doprowadzić do samozniszczenia)⁴⁰.

Natomiast T.R. Aleksandrowicz walkę informacyjną postrzega jako konflikt, w którym informacja jest jednocześnie zasobem, obiektem ataku i bronią, a zarazem konflikt ten obejmuje fizyczne niszczenie infrastruktury wykorzystywanej przez przeciwnika do działań operacyjnych⁴¹.

Opisując wojnę informacyjną, O. Wasiuta i S. Wasiuta przedstawiają ją jako wpływ na ludność poprzez rozpowszechnianie odpowiednio dobranych informacji. Obiektem wojny informacyjnej jest zarówno świadomość zbiorowa, jak i indywidualna. Wpływ informacyjny może odbywać się i w tle szumu informacyjnego, i w próżni informacyjnej. Zasobami wojny informacyjnej są różne narzędzia komunikacji – od mediów do poczty i plotek. Informacje te obejmują przeinaczenia faktów lub narzucanie obywatelom emocjonalnego postrzegania, wygodnego agresorowi⁴². Skala natężenia podejmowanych działań nie zmienia jednak używanego narzędzia, jakim jest niskiej jakości informacja.

Można więc przyjąć, że niewłaściwa, niska jakość informacji w praktyce może mieć różne przyczyny. Może okazywać się jedynie niepożądanym ubocznym efektem wciąż zmieniającego się społeczeństwa, wynikającym z szybkości wymiany informacji, ogólnej pobieżności i swoistego przyzwolenia na bylejakość. Inną przyczyną może być zamierzone posługiwanie się informacjami niewłaściwej jakości w celu stwarzania zagrożeń dla państw i jednostek.

PODSUMOWANIE

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że na jakość informacji składa się wiele atrybutów, z których w badaniach o charakterze teoretycznym prowadzonych metodą *desk research* można poddać analizie prawdziwość i wiarygodność. Oczywiście informacja prawdziwa korzysta z ochrony wolności wypowiedzi. Wypowiedzi mającej swoje źródło w informacjach nieprawdziwych warunkowo można przyznawać ochronę przysługującą jednemu z praw człowieka. Kluczowe znaczenie ma w takim przypadku wiarygodność informacji wynikająca ze sprawdzenia wiarygodności osoby informatora i ustalenia, czy w ogóle może on

⁴⁰ Zob. J. Kossecki, *Totalna wojna informacyjna XX wieku a II RP*, Kielce 1997, s. 2–3.

⁴¹ T.R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2016, vol. 8(15), s. 14.

⁴² Zob. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna informacyjna zagrożeniem dla bezpieczeństwa ludzkości*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania, incydenty, wyzwania*, red. H. Batorowska, Kraków 2017, s. 71.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

być w posiadaniu określonego rodzaju informacji. Pierwsza hipoteza postawiona we wprowadzeniu artykułu została więc pozytywnie zweryfikowana.

Drugą hipotezę udało się pozytywnie zweryfikować dzięki opublikowanym wynikom badań naukowców zajmujących się rozwojem społeczeństwa. O tym, że jakość informacji wprowadzanej do obiegu może być niewłaściwa (bo zbyt niska), świadczą analizy uczonych dotyczące działań o charakterze propagandowym czy podejmowanych w ramach walki, a nawet wojny informacyjnej. Działania te w swojej istocie są zaprzeczeniem wolności wypowiedzi. Nie mogą więc korzystać z gwarancji należnych tej wolności. Co więcej, mogą wchodzić w konflikt z prawami człowieka podmiotów poddawanych takim nieuprawnionym działaniom. Zmanipulowany przekaz ujemnie rzutuje bowiem chociażby na prawo do otrzymywania informacji, a do niepisanych, ale stosunkowo łatwo identyfikowalnych atrybutów chronionego prawa należą przecież prawdziwość i wiarygodność informacji. Inną sferą zagrożoną rozpowszechnianiem zmanipulowanej informacji jest prywatność podmiotów znajdujących się w centrum zainteresowania opinii publicznej. Wnioski te pozwalają pozytywnie zweryfikować trzecią hipotezę.

Optymistycznym akcentem prowadzonych rozważań jest pozytywna weryfikacja czwartej hipotezy. Efektywne przeciwdziałanie wykorzystywaniu informacji o zamierzonej niewłaściwej jakości jest możliwe, ale wymaga wielokierunkowych działań. Wiele problemów jest już obecnie zdiagnozowanych i ma wręcz pozycję faktów powszechnie znanych (jak m.in. mechanizm *spoofingu*, dla którego barierą byłoby wdrożenie stosownych rozwiązań telekomunikacyjnych, czy też inne zagrożenie w postaci wręcz bezwiednego wprowadzania do świata cyfrowego dzieci zbyt małych, by mogły posiadać elementarną wiedzę o chronieniu się przed zagrożeniami w tej sferze aktywności). Musi jednak zaistnieć wola polityczna owocująca podjęciem decyzji politycznej. W przypadku możliwości uzyskania efektu prewencji przez wdrożenie rozwiązań organizacyjno-technicznych decyzja ta musiałaby skutkować uruchomieniem procesu legislacyjnego, którego rezultatem byłoby ustawodawstwo nakładające na właściwe podmioty obowiązek stosowania takich rozwiązań. Oczywiście barierą w podejmowaniu decyzji mogą być koszty polityczne lub finansowe. Z założenia jednak ochrona *ex ante* (prewencja) może być mniej widowiskowa, ale jest bardziej efektywna od ochrony udzielanej *ex post* (poza sferą której pozostają szkody niedające wymiennie się wyliczyć na gruncie prawa cywilnego lub karnego). Pozytywna weryfikacja hipotezy jest więc możliwa pod warunkiem dodatkowego założenia, jakim byłoby podjęcie decyzji politycznej i jej konsekwentne realizowanie. Natomiast ewentualny brak gotowości do poniesienia politycznych lub finansowych kosztów wiąże się z negatywnym zweryfikowaniem ostatniej hipotezy badawczej. Wobec zweryfikowania wszystkich hipotez określonych we wprowadzeniu artykułu należy uznać, że jego cel został osiągnięty.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

Aleksandrowicz T.R., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2016, vol. 8(15).

Babik W., *Środowisko informacyjne człowieka*, [w:] *Nauka o informacji*, red. W. Babik, Warszawa 2016.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

- Barańska M., *The Subjective Dimension of Fake News*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(5), DOI: <https://doi.org/10.17951/sil.2021.30.5.53-74>.
- Bednarowska Z., *Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i badań społecznych*, „Marketing i Rynek” 2015, nr 7.
- Bell D., *The Coming of the Post-Industrial Society*, New York 1976, DOI: <https://doi.org/10.1080/00131727609336501>.
- Brzozowski W., *O pojęciu granic wolności sumienia i wyznania*, „Studia Prawnicze” 2007, nr 1.
- Castells M., *Galaktyka internetu. Refleksje nad internetem, biznesem i społeczeństwem*, Poznań 2003.
- Castells M., *Koniec tysiąclecia*, Warszawa 2009.
- Castells M., *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze Internetu*, Warszawa 2013.
- Castells M., *Spoleczeństwo sieci*, Warszawa 2011.
- Deja M., Rożej A., Stochaj J., Stolarski J., *Organizowanie i monitorowanie przepływu informacji w jednostkach administracyjnych*, Warszawa 2015.
- Demczuk A., *SARS-CoV-2 i COVID-19. Plotki, dezinformacje i narracje spiskowe w polskim dyskursie publicznym*, Lublin 2021.
- Dobek-Ostrowska B., Frasz J., Ociepka B., *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław 1999.
- Drucker P.F., *Spoleczeństwo postkapitalistyczne*, Warszawa 2002.
- Fehler W., Araucz-Boruc A., Dana A., Lasota-Kapczuk A., *Systemy sztucznej inteligencji jako wyzwanie dla sfery bezpieczeństwa i obronności RP*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2021, nr 2(70), DOI: <https://doi.org/10.31268/ZPBAS.2021.39>.
- Floridi L., *Open Problems in the Philosophy of Information*, „Metaphilosophy” 2004, vol. 35(4), DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2004.00336.x>.
- Goliński M., *Spoleczeństwo informacyjne: problemy definicyjne i problemy pomiaru*, „Dydaktyka Informatyki” 2004, nr 1.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2000.
- Habrat D., *Protection of Human Dignity as a Basis for Penalization of Hate Speech against People with Disabilities in Polish Criminal Law*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(4), DOI: <https://doi.org/10.17951/sil.2021.30.4.259-279>.
- Hartley J., *Communication, Cultural and Media Studies: The Key Concepts*, London–New York 2007.
- Kossecki J., *Totalna wojna informacyjna XX wieku a II RP*, Kielce 1997.
- Liderman K., *Bezpieczeństwo informacyjne*, Warszawa 2012.
- Machowicz K., *Wolność wypowiedzi w Polsce wobec ochrony prawa do prywatności*, Warszawa 2018.
- McLuhan M., *Nowa era komunikacji*, Warszawa 1999.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Wolność informacji we współczesnej prasie – zakres i zagrożenia*, [w:] *Czy istnieje IV władza? Wolność prasy w teorii i praktyce*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010.
- Płatek M., *Mowa nienawiści – przesłanki depenalizacji*, [w:] *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias, Warszawa 2010.
- Podkowiak J., *Bezpośrednie konstytucyjne granice wolności człowieka*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 8.
- Rifkin J., *Koniec pracy. Schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postrykowej*, Wrocław 2001.
- Schroeder M.J., *Spór o pojęcie informacji*, „Studia Metodologiczne” 2015, nr 34.
- Thornberry P., *Forms of Hate Speech and the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD)*, „Religion and Human Rights” 2010, vol. 5(2), DOI: <https://doi.org/10.1163/187103210X528138>.
- Toffler A., *Trzecia fala*, Warszawa 1997.
- Tucker J.A., Theocharis Y., Roberts M.E., Barberá P., *From Liberation to Turmoil: Social Media and Democracy*, „Journal of Democracy” 2017, vol. 28(4), DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2017.0064>.
- Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna informacyjna zagrożeniem dla bezpieczeństwa ludzkości*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania, incydenty, wyzwania*, red. H. Batorowska, Kraków 2017.
- Wooley S.C., Howard P.N., *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, Political Manipulation on Social Media*, New York 2019.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

AKTY PRAWNE

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284, ze zm.).

Karta Praw Podstawowych, tekst skonsolidowany (Dz.Urz. UE C 202/389, 7.06.2016).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167).

ORZECZNICTWO

Wyrok ETPCz z dnia 26 listopada 1991 r. w sprawie *Observer and Guardian przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 13585/88.

Wyrok ETPCz z dnia 6 kwietnia 2006 r. w sprawie *Malisiewicz-Gąsior przeciwko Polsce*, skarga nr 43797/98.

Wyrok SA w Białymstoku z dnia 25 stycznia 2001 r., I ACa 4/01, OSA 2001, nr 9, poz. 51.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 października 2004 r., I ACa 8/04, LEX nr 558380.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 1 marca 2017 r., VI ACa 1538/15, LEX nr 2402438.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 28 czerwca 2017 r., I ACa 639/16, LEX nr 2402435.

Wyrok SN z dnia 30 października 2003 r., IV CK 149/02, LEX nr 209289.

Wyrok SN z dnia 8 lutego 2008 r., I CSK 345/07, LEX nr 448024.

Wyrok SN z dnia 29 listopada 2016 r., I CSK 715/15, LEX nr 2186564.